

temetésekre jár azért, hogy valamit halljon, megbeszéljen, ítéletet mondjon. Az utcán is mindenbe beleszól, kifogásol, dorgál. Nagyhangon beszél, mint mondják „herseg“, „recseg““. „Hejh, nagy utca kapitán' ez a Burainé!“ — Kapitán' Tóthné, Kapitán' Benczéné stb. mind ezt bizonyítja. Az ilyen nagyhangú asszonyokat *rézasszony*-nak is mondja a nép.

Ellenben az olyan jámbor fajta asszonynak, aki csak a hírért eseng, boldog, hogyha tovább adhatja és így örökösen pletykál: „*utca-kalandárijom*“ a neve. Újabban az olyan *fejír cseléd*-et, aki azért jár kel az utcán, hogy amit hall a *csepütelegráfon* tovább adja „*hírharang*“-nak nevezik. Pl. Nagy hírharang még ez a Szücs Julkó is!

Debrecen.

Ecsedi István.

NÉPNYELV, NÉPHAGYOMÁNY.

Nevetőfejfák.

(Motívum- és típus tanulmány)*

Népköltési gyűjteményeink és gyűjtéseink nem sokat törődnek a népi sírfeliratokkal. Még az Ethn. és a Népr. Ért. temetőkről szóló dolgozatai is csak épen mintául közölnek egy-egy nyelvi vagy tartalmi szempontból érdekesebb sírfeliratot. Az ok érthető: nem tartották népi eredetűeknek, hanem csak kántori csinálmányoknak, pedig bizony sokkal több közöttük a falusi rimművészek, a fejfafaragók kigondolása. Mindössze három önálló gyűjtésüket ismerem.**

Találkozunk ugyan sírfeliratokkal a Nyr.-ben, s heti és napi lapjainkban is, ezeknek adatai azonban *csak* humorosak. Olyanok, amelyeket *nevető sírfeliratok*-nak vagy *nevetőfejfák*-nak szoktunk nevezni. Nagy részüket az ország minden táján ismerik, s nem is egy, hanem több temetőhöz kötik, — de épen ezek legnagyobb részénél semmi hiteles adatunk sincs arra, hogy valóban felvésett versek voltak. S így aztán még az olyanok is kétesekké válnak, amelyekről közlőjük azt állítja, hogy felvésettéknek látta vagy hallotta őket. Néphagyományainknak tehát épen olyan önálló alakulásai ezek, mint folklorunk bármely más faja.

S eredetük az igazi sírfeliratokban gyökerezik. A nép lelke ép oly közvetlenül nyilatkozik meg, mint amely természetiesen érez. Meghatódottságának közvetlenül megfelel tehát természeties érzéseinek nyelvi kifejezése is. Vidéki temetőink sírfeliratai épen ezért sokszor mosolyra bír-

* Felolvasás a Magyar Néprajzi Társaság 1929. dec. 18. tartott ülésén.

Idézett lapok, folyóiratok és művek: Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Nagybánya és Vidéke, Nagykároly és Vidéke, Szabolcsmegyei Hírlap, Kecskeméti Közlöny, Magyar Nyelvőr, Ethnographia, Néprajzi Értesítő, Nyelvészeti Füzetek, Hasznos Mulatságok, Vasárnapi Újság, Osztrák-Magyar monarchia írásban és képen, Tatár Péter: A magyar nép naptára, Kálmány Lajos munkái, Mikszáth: Az igazi humoristák — és — Az apró gentri és a nép, Darnay Kálmán: Kaszinózó táblalabirák. Amely adat alatt mellett forrás-idézet nincs, az saját gyűjtésem. A Kecskeméti Közlöny példányszámait Szabó Kálmán múzeumigazgató szíveségének köszönöm.

** Bessenyei Ferenc: Emlékezés Putnokra és Borsodra, 'Magyar Újság' 1892. — X. Y.: Házfeliratok és sírversek Brassó megye csángó-magyar községeiből, 'Brassó', 1892. 51. stb. sz. — Huszár György: A temető költészete. Nagykőrösi Hírlap, 1900. 29. sz.

ják az embert. Néha egy-egy nyelvjárási hangejtés, vagy tájszó az oka ennek az elmosolyodásnak:

Lórinéz Juliánna, a sírba leszállak,
édes panyóm mellett nyugalmat találok.¹

Sokszor meg valami kirívó deákos kifejezés:

1871-be, az ő életének harmadik évébe,
lett az inferusnak kedves vőlegénye.²

Máskor pedig: s különösen a régiekben, a túlságos neológia:

Férje karjai közt 9 évet töltött,
midőn egészsége tudósenyvet öltött,
s 7 hónapok alatt mindinkább enyészvén:
lelkének adaték a mennyei részvény.³

Olykor egy-egy szó, valami naiv sóhajtás hangzik humorosan a halott szájából:

23 éves koromba tétettem örök síromba:
elvárom dicső feltámadásomat.⁴

S végül van olyan is, amely tudatosan gúnyos:

Itt nyugszik az,
kitől sokan nyugosznak itt.⁵

¹Délibihar, Népr. Ért. 1916: 114. — ²Pürkerec, Nyr. 30. 191. — ³Kolozsvár, 1841. Nyr. 38: 39. — ⁴Tiszacsécsé. — ⁵Debrecen, egy orvos fejfáján, állítólag Csokonaitól, Kecsk. Közl. 1928. II. 9.

Egy-egy ilyen furcsaság a népeknek is fel-feltűnt, persze rendszeren nem a maga temetőjében, hanem idegen faluhelyen járván. Aztán szokása szerint utánozta, színezte s élezte ezeket a furcsaságokat, és így humorának gazdag tárházából lassan új folklór-műfajt teremtett: a nevető-fejfa-költészetet.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy azok az adatok, amelyeket az eddigi közlések nevető feliratokként jegyeztek fel, nem mind fejfaversek. Sok köztük a kántori búcsúztató-töredék, az elhalálkozás helyén felállított emlékfára, vagy a temető kapujára vésett felirat. Nem sok adatunk van még rájuk, mert gyűjtéseink és tájékoztatóink ezekre sem tereltek rájuk a figyelmet.

Aránylag még legtöbb adatunk van a *kántori búcsúztató-utánzatokra*. Többnyire komikusan csengő klapánciák, amelyekben vagy a kántor szól a halotról, vagy a halottat szólaltatja meg önmagáról és hozzátartozóihoz, vagy pedig az élők nevében beszél az elhunyttról. Alapjuk rendszeren valami személyes vonatkozás, amely azonban a maga kiemelésében humorosan hat:

Mit ételnek utált a jó öreg Czomba:
fusson bele lelke a paradicsomba.¹
Mondjátok: feltámad, de bizony nem támad:
néki az árkangyal bizvást trombitálhat.²

S ez a személyes vonatkozás sokszor a halott életkorát, állapotát használja fel:

Bimbó kezdtem lönnyi: nem lehet megnyőni,
mert az Úr szavára földbe köllött mönnyi.³
Mind hiába hívtak Erős Demeternek,
az halál szelei a sírba tepertek;
hogy ép most hóttam meg, istenuccse bánom:
hónap lakzított vón a nagyobbik lányom.⁴

Vagy a halál különös alkalma a búcsúztató motivuma:

Az ajtóba állott kavarva a rántást,
amikor a halál tett rajta egy rántást.⁵
Szentséges Ūristen, ej no, hát a kender-
áztatóba is belé hal az ember?⁶

Olykor a halott foglalkozásával állanak kapcsolatban:

Jó szomszédom vala Pál,
csak hogy mindig kalapál;
de most, hogy meghala Pál,
többet már nem kalapál,
fejfájánál falap áll:
rá van írva: Vala Pál.⁷

Máskor a halál megokolására felhozott életigazság szűli a komikus hatást:

Ejnye komám, Kanál Vendel,
hogy elbánt a halál kenddel;
de hát bizony ez így divat:
elme gy, akit az Ūr hivat.⁸
Ritka ember, ki a halált kikerűli,
előbb-utóbb így kell a testnek kiműlni.⁹

Van aztán olyan is, amelyikben a halott búcsúzik hozzátartozóitól, néha valami személyes vonatkozást tartalmazó jó tanáccsal kapcsolatban:

Botra termett nemes Kulin-familia:
búcsúzik tőletek egy atyátok fia.¹⁰
Ó én kedves bátyám, ki itt voltál Tőkön
nálam a múlt héten épen csőtörtőkön,
s feleséged, akik laktok Apostagon:
áldjon meg az Isten titek jó vastagon.
És te, édes öcsém, ki laksz Törökbecsén,
ne kapkodj az itcén, se csalfa szerencsén.¹¹

A halál helyén felállított emlékfára írott versek rendszeren a szerencsétlenség okát verselik meg:

Itt esett le Honkicsek Antal
a ház fedeléről az örökkévalóságba.¹²

A temetőkapu-feliratok pedig az emberi sors végére figyelmeztetnek:

Ma neköm, holnap neköd.¹³
Amik vagytok, voltunk mi,
amik vagyunk, lesztek ti,

ti rátok is egy sír vár;
 ha végórátok lejár.¹⁴
 Ember, állj meg az Istenedet
 imádjad és dicséred.¹⁵

1 Palócság, Kecsk. Közl. 1928. III. 7. — 2 Siket volt; Pribel, Mikszáth 63. — 3 Palócság, Kecsk. Közl. 1928. III. 7. — 4 Liszka, uo. III. 1., P. N. 1929. XI. 3. — 5 Cságyon, Kecsk. Közl. 1928. II. 15., P. N. 1929. XI. 10. — 6 Bp. H. 1927. III. 20. — 7 Újfehértó, Kecsk. Közl. 1928. II. 23., P. N. 1929. X. 27., XII. 5. — 8 Perha, Szab. H. 1913. I. 8., Kecsk. Közl. 1928. II. 11., P. N. 1929. X. 27. — 9 Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 16. — 10 Jármí, B. H. 1889. V. 16., Ethn. 28: 248. — 11 B. H. 1889. V. 16., P. H. 1927. III. 20. — 12 Hidvég, Kecsk. Közl. 1928. II. 25. — 13 Kalocsa, Tatár 1890: 37. — 14 Berkesz, Kecsk. Közl. 1928. II. 9. — 15 Hidvég, uo. II, 25, P. N. X. 27.

Ugyanaz a rímjáték vagy a groteszk ötletesség, amely népköltészetünk e három fajának alapját teszi, adja nagy általánosságban nevető-fejfa-költészetünk motívumait is. E motívumok azonban nem mindig egyedül állanak, legtöbbször több is összekapcsolódik ugyanegy adatban.

Legegyszerűbbek a pusztai *névrímek*, s ezek közt is azok, amelyekben a rímes sor semmi bensőbb vonatkozásban sincs a halott nevét bejelentő sorral:

Ez az út itt nyakig sáros,
 itten nyugszik Balogh János.¹
 Nevem vala Pap Márcella,
 nyugvóhelyem ez párcella.²
 Itt látod nyugodni Szalmavéghy Bulcsot,
 854-ben adta be a kulcsot.³
 Itt nyugszik Nagy Kelemen
 akaratja ellen.⁴
 E sírban nyugszik öreg Nánássy György,
 többeket, ó halál, ilyeket el ne hörgy.⁵

Már fejlettebb típus, mikor a névre rímelő sor valami személyes vonatkozást is tartalmaz:

Itt nyugszik Kiss Adám,
 de hangot nem ad ám:
 ez év januárján
 meghalt a bundáján.⁷
 Itt nyugszik Anton Hegedős,
 békén szelid, a harcban hős,
 angyal volt ő az életben
 s káplár a 4-ik ezredben.⁸
 Míg én álltam, ez nem állott,
 de hogy lelkem sírba szállott:
 most ez áll itt
 s több pasasért már nem szállít
 Fenyő Bálint.⁹

A pusztai rímjáték harmadik típusa, mikor nem a halott neve kapja a játékos rímet, hanem a sírvers más fontos szava; a motívumok ugyanazok, mint az előbbi két esetben:

Kiss Ferenc vala a nevem,
 ni, a halál hogy bánt velem.¹⁰

Kelemen Tóbiást felrugta a tehene,
és most ebb' a sírba nyugoszik, ehen e.¹¹
Itt helybe Börvelybe lepett meg az örök álom,
s ezzel magamat ajánlom.¹²

A rímjátékok negyedik csoportja a szók rímelő elválasztásán alapul:

Itt nyugszik Kiss,
aki nem volt his-
tórius, sem fis-
kális,
de fis-
léderből dolgozó mis-
kolci csiz-
madia fia Mis-
ka.¹³

Ez mélységes sírnak legkellő fenekén
nyugszik Herge Mihály a saját fenekén,
ezelőtt két héttel késeket fene kén-
telenségből szegény.¹⁴

1 Kaba, P. N. 1929. X. 13. — 2 Szentgerice, Népr. Ért. 1905 : 102.; P. N. 1930. I. 12. — 3 Uo. I. 5. — 4 Heves m., Haszn. Mul. 1838. I : 79., Tatár 1890 : 37., P. N. 1929. XII. 1. — 5 Darnay 1 : 197., Békéscsaba. — 6 Székesfehérvár, P. N. 1930. II. 9., Bodrogmező. — 8 Nagyvárad, B. H. 1894. VIII. 17., Ethn. 34 : 179. — 9 Szab. H. 1913. I. 11., Nb. és V, 1913. IX. 7., Ethn. 38 : 249. — 10 Erdély, Kecsk. Közl. 1928. II. 9., — 11 Kék, uo. III. 3. — 12 Börvely, uo. II. 26. — 13 Szőreg, Kálmány Szn. 3 : 83.; Miskolc, Nyr. 28 : 469. Kecsk. Közl. 1928. II. 9., P. N. 1929. IX. 29., 1930. I. 12. — 14 Szab. H. 1913. I. 1.

Külön csoportot adnak a *névjátékok*:

Itt nyugszik egy Oroszlán,
másik nevén ember ám:
Oroszlán Pál volt a neve,
Jézus Krisztus legyen vele.¹
Seté András s Esván, ők ikrek valának,
együtt is élének, együtt is halának;
Esvánnak volt nője, siratják gyermeki,
András pedig, szegény, Peté-ten mála ki,
nem siratja senki.²

E névjátékok közé tartoznak a *név-elrimelések* is:

E sír alatt nyugszik néhai Kiss Ferkó,
akit agyonrugott egy megvadult pejko;
János volt a neve szegény halandónak,
csak a rím kedvéért inatott Ferkónak.³
Be szörnyűségesek az halál hatalmi,
a zsidó sem tudja az halált megcsalni;
azért juta ide az öreg Bicséri,
kinek keresztneve ide már nem fér ki.⁴
Ki e sírba nyugszik kék ingbe, gatyába,
40 esztendőt volt Kabának gulyása;
ismerte a község apraja és nagyja,
azért is nincs neve ide kifaragva.⁵

1 Rossz hexameter, Kecsk. Közl. 1928. III. 15. — 2 Érmellék, uo. II. 18. — Kék, uo. III. 3.; Jánk, Mátészalka, Tiszabecs, Ethn. 38: 249., P. H. 1928. IX. 23., Rácalmás, P. N. 1929. X. 6. — 4 Sámson, Kecsk. Közl. 1928. II. 15., P. N. 1929. XI. 3. — 5 Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 12., P. N. 1929. X. 29.

Épen ilyen formális motivummal találkozunk azokon a nevetőfejfákon is, amelyeket a *fogalmazás zsúfoltsága és körmönfontysága* tesz humorosakká:

Itt nyugszik fia holta miatt bús anya fiastúl.¹
Itt nyugszik Toriz Ferencné, szül. Adolf Aloiza,
ki szeretett férjének veszélyes betegsége fölött
való aggódásban kapott szívfájdalom
okozta sorvadásban húnyt el. Emelte:
szerető férje.²

Vagy pedig a találós kérdések alakjába való öntés:

Itt nyugszik apa gyermekével,
férj feleségével, testvér testvérével,
s mégis hárman nyugosznak.³
Itt nyugszanak hárman:
apa a fiával, asszony az urával, menyé az ipával,
s mégis hárman nyugosznak.⁴

1 Debrecen, Kecsk. Közl. 1928. II. 9.; Ungváron Hegyaljai Kiss Géza 'saját maga olvasta' P. H. 1928. IX. 23. — 2 Léva, Kecsk. Közl. 1928. II. 16. — 3 Rakamaz, u. o. II. 26. — 4 Cigányzenész sirján. Uo. III. 10.

A nevetőfejfák második főcsoportjának motivumai nem alakiak, hanem tartalmiak: a *halott személyes körülményeinek felhasználásán* alapulnak. Így elsősorban *vagyoni állapotának* humoros körülírásai:

Itt nyugszik Kun-Esván, Andrisnak az apja,
temette a kántor, mert nem tellett papra.¹
Magamfajta szegény ördög itt nyaral és itt teled,
jövedelmi viszonyaimnak ez a hely ép megfelel.²
Maradék kis pénzeszkémet az adó mind felfalá,
egy átszállóm maradt még meg, s átszálltam a föld alá.³

Vagy pedig a *halott foglalkozásával* állanak kapcsolatban:

Ácsi!⁴
Itt nyugszik Bugyi György, dinnyecsész volt Téten,
ezen hévatalban nem lehetett tétlen;
de most urrá lett, hogy halálba sodródott:
alhatik fényesen, akárcsak a grófok.⁵
Úgy bánt itt az Isten szegény Tyuk Mátyással;
mint ő életében bánt a sárgyúrással:
felmarkolta sárból, edénnyé égette,
de eltörvén ismét, a sárba vetette.⁷

1 P. N. 1929. X. 13. — 2 Uo. 1930. II. 9. — 3 Uo. — 4 Mohora, Mikszáth 65. — 5 Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 22., P. N. 1929. XI. 10. — 7 Karcag, P. N. 1929. X. 13.

A harmadik főcsoport a *halál okának* megnevezésén, le- vagy körülírásán alapul. S ezek közt a legegyszerűbb, mikor a halál és megokolása között a kapcsolat látszólagos:

Itt nyugszik Pál Zsigmond, kihűlt az kebele,
mehőtt biz ű kelme, mer kintelen vót vele.¹

Igen változatos humorú sírverseket adnak a *betegségek* megnevezései:

Ifjú Gomba Péter testét tették ide,
akit az nadrágból kirázott az hideg.
Apja pedig Péter, az öregebb Gomba,
most ül épen bé az mennyei bagonyba
és onnét rukkol bé az paradicsomba.²
Esett birkát ettem húsvét után kedden,
szerdán beteg lettem, péntek óta fekszem
e szomorú kertben.³
Haracs Bandi volt a nevem,
6 esztendőt alig éltem,
paszulyt dugtam az orromba,
így hóttam meg kiskoromba.⁴

Gyakori motívum a *verekedés* le- és körülírása:

E sirboltba nyugszik Csorba,
disznótorba vágta orra,
s ifjú korba hullott porba.⁵
Geszteny Bálint vót a nevem,
pócsi búcsún lett gyászvégem:
nagyhalászi két legények
vasalt löccsel leütének,
csak elmyúltam, nem nyekkentem,
a nép nézett megrettenten,
sirat mátkám, Izsák Róza,
mer hogy ú hitt éngem Pócsra.⁶
Vala nevem Bodó Ferke,
elnézésből vertek fejbe,
mert hát akik nekem estek,
Zöld Pestára leselkedtek,
s engem ütének le végül,
így hóttam meg szívességből.⁷
Nem jó az legénymek fokossal járnia,
te mondád jó néném, Bodó Amália,
aval verték fejbe öcséd Bodó Gergelyt,
bár a kezdet engem, a néhait terhelt.⁸
Négy fejet bevertem, ötöt agyoncsaptam,
de közben egy nagy kést bordám közé kaptam,
piszkálta a bendóm s meg nem állt a szívig,
piros vérem festi az utat a sírig.⁹
Pihenünk itt ketten ez alatt a fa alatt,
hárman voltunk egy kocsmában,
a harmadik elszaladt.¹⁰

A véletlen szerencsétlenségek között gyakran szerepel a *fárol, házról való leesés*:

Ez az élet füst és pára,
ne másszatok körtefára,

mert a fáját átok veri,
 így pottyant le Butyka Feri,
 a fa alatt nem volt szalma,
 békés legyen nyugodalma.¹¹
 Nem volt semmi baja még csütörtök este,
 s már péntek reggelre kimeredt a teste,
 felmászott a házra, benyúlt a kéményen,
 lehajolt, befeküdt, dolgozott keményen,
 s addig vakargatott, hol nem is viszketett,
 míg az kémény földre le nem hencseredett.¹²

Az agyonütés, agyonnyomás:

Itt nyugszik Pu-
 ky. János hu-
 szonkilenc éves,
 rászakadt a méhes,
 és e tényképen
 úgy vágta képen
 a mestergerenda,
 hogy áldás poraira.¹³
 Nagy Joó András híres gazda vót,
 gazdálkodás közbe meg is hótt,
 a nagy szénásszekér udvarába befordult,
 vihar dúlt, felfordúlt,
 a szénába Nagy Joó András belefúlt,
 mert lehullt, így kimúlt,
 1869-be, Egerbe, az Istenbe.¹⁴

Az agyonrugás, elgázolás, s más hasonló veszedelem:

Itt nyugszik Tóth Áron,
 ki volt sok vásáron,
 s addig csereberélt,
 míg egy ló, egy herélt,
 úgy ágyékon rugta,
 itt róla a nyugta.¹⁵
 Itt nyugszik egy szegény Isten nyomorúltja,
 házát hátán hordta, mint a teknősbéka,
 Hutricskó Sándornak hívták, amíg éle,
 elgázolta ló, farán ment ki lelke.¹⁶
 Ez a sír borítja Kása Pál hulláját,
 ki 20 évig hajta a község csordáját,
 de mert bőszült bika hátúlról ment neki,
 örök világosság fényeskedik neki.¹⁷
 Míg éltem, úgy hívtak, hogy Karályos Balázs,
 de szentmihálynapkor megcsípett egy dárázs,
 feldagadt a fejem, mint egy ruháskosár,
 így ölt meg engemet egy hitvány kis bögár.¹⁸
 Itt nyugszik Tornynos Ferenc,
 született Vácson, meghalt Pesten,
 kár volt neki Pestre menni.¹⁹

Tűzeset:

Itt pihen békével a szép szűrű Németh
János gazda, aki a csűrbe beégett,
saját két bomnyával ott bent szorulának,
szörnyű esetje ez a halandóságnak.²⁰

¹Kállósemjén, Kecsk. Közl. 1928. III. 3. — 2A g a rim miatt van a harmadik sorba átvive. Szab. H. 1913. I. 1. — 3P. N. 1929. XII. 1. — 4Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 28., P. N. 1936. II. 2. — 5Szab. H. 1913. I. 1., Debrecen, Kecsk. Közl. 1927. XII. 18., Bököny, uo. 1928. II. 26., Mátészalka, P. N. 1929. IX. 29. — 6Uo. X. 13. — 7Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 22. — 8Ladány, uo. II. 15., P. N. 1929. XI. 10. — 9Uo. 1930. II. 2. — 10Vác, uo. I. 26. — 11Uo. 1929. X. 13., 1930. II. 15. — 12Miskolc, Szab. H. 1913. I. 1. — 13Uo.; Nk. és V. 1895. IV. 24.; Szinérváralja, P. H. 1928. IX. 23.; Mérk, Kecsk. Közl. 1928. III. 4.; Félégyháza, uo. II. 11., P. N. 1929. X. 27. — 14Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 19. — 15Szab. H. 1913. I. 1.; Bénye, Kecsk. Közl. 1928. III. 3.; Kisnamény, Ethn. 38: 205.; Nagyszalonta. — 16Szab. H. 1913. I. 11., Nb. és V. 1913. IX. 7. — 17P. N. 1929. XII. 1. — 18Szerep, P. H. 1928. IX. 26. — 19'A lóvonatu vasút által elgázoltatott', Vác, Mikszáth 62., Kecsk. Közl. 1928. III. 7., P. N. 1929. X. 8. — 20Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 12.

A negyedik csoportba tartoznak a *csúfolódó* sírversek. Alapjában véve ugyanazok a motívumok szerepelnek ezekben is, mint az előbbieken, de *csúfolódó* célzatúak.

Jellem-csúfolók:

Itt nyugszik méltóságos
gróf Szentróthy Bálint
királyi kamarás libériás inasának
kis fia Elemér.¹

Itt vagyon eltemetve nemes, nemzetes és
vitézlő alsóidai Kragylóssy István, ki protes-
tál az ellen, hogy a pap megengedte a
kereszt elé temettetni, hol hitványabb em-
berek is vannak nálánál.²

Tērmet-csúfolók:

Itt nyugszik Lentner Anna,
kinek majd két mázsa súlya,
Istenem, az örökkévaló élet
súlya szerint legyen neki édes.³

Nagyevők csúfolója:

Eledelét ette falva,
azért nyugszik itten halva.⁴
E sírba nyugoszik jó Kovács Benedek,
túrósrétes volt a kedves-eledele,
amelyből egy lakzín olyan sokat fala,
hogy kipukkadt s rögtön megrepedt oldala.⁵

Részegesek csúfolója:

Boldogan halt meg Balázsi Vince,
ivás közben rogyott rá a borospince.⁶
Végrendelet szerint itt nyugszanak hárman
Nagy Pál s mellette bor két butéliában.⁷
Cserepes András leült a székre,
a gutaütés egy helyben érte;
de az vót itten a nagyobb és főbb dolog,

előbb az hordóval igen tanácskozott.⁸
 Mihály Amrás volt a nevem, amíg éltem,
 mikor nem reméltem, az útról letértem,
 a hídról leestem, a nyakamat szegtem,
 Isten bocsássa meg bűnöm,
 aki részeg, otthon üljön.⁹
 E sötét sírhantnak mélységes fenekén,
 nyugszik Kárász Mihály a saját fenekén:
 Gyuladás okozta vesztém,
 mindent gondoltam, csak ezt nem,
 meggyúlt bennem a spiritus,
 verje meg a Jézus Krisztus.¹⁰

Víz-csúfoló:

E sír alól Orbók Sándor
 panasza kél hozzád vándor,
 most is kesereg a lelkem,
 hogy a halált vízben leltem,
 hogy nem a bor, de víz árja
 kapott e sír, vánkosára.¹¹
 Szomjas vótam, nagyot ittam,
 méreg vót a vízbe,
 így jár minden bolond ember.
 ki bízik a vízbe,
 bort igyál hát, nem jutsz e gödörbe.¹²
 Itt nyugszik az Urban Olajos Sebestyén,
 kinek nem paripa ment keresztül testén,
 hanem beléfuladt Tisza közepibe,
 így pusztult el szegény vizibetegségbe.¹³

Verekedők csúfolója:

Így még sose jártam!¹⁴
 Hát kellett ez nekem?!¹⁵
 Én, Kerekes Sándor, a hetedik vótam,
 ki Visken az idén késelésben hóttam;
 hej ha a kezemben vóna még egyszer kés:
 még szebb vóna Visken az idei termék.¹⁶

Legényes lányok, aggszüzek, megesettek csúfolója:

Itt nyugszik Ételke, nem tom, vót-e lelke?
 de bizony volt lelke, a legényt szívelte,
 a hideg kilelte.¹⁷
 Itt nyugszik egy szép virágszál,
 kit korán letört a halál,
 élt 82 évet mint hajadon.¹⁸
 Már Antónia 68 éves szűz,
 nyugodjék békében ezentúl is.¹⁹
 Itt fekszik Szűcs Kata erényes szűzi lány,
 gyászolja egyetlen fiacskája, Mihály.²⁰
 Itt nyugszik a Szőke Klára
 incédi szűz fiacskája.²¹

Foglalkozás-csúfolók:

Itt pihen Kutlik Pál, az én kedves férjem,
 honnan foglak várni ezentúl minden nap?²²
 Más igazságot mindenkor kereste,
 a bűnös embert sikeresen védte,
 csak magát megvédni haláltól nem tudta,
 van-e itt igazság, egy ügyvéd sem tudja;
 Pártos Imre ügyvéd megnyugszik itt csendben
 felebbezés nélkül a nagy ítéletben.²³
 E férfi 90 évet élt és sirásás volt kenyere,
 de akki másnak vermet ás, elvégre is ő esik bele.²⁴

Orvos-csúfolók:

Itt nyugszik kedves orvosom,
 s körülötte, akiket gyógyított.²⁵
 Élő, ha e fejfát látod, a halottnak hidd el,
 hogyha beteg a családod, orvoshoz ne vidd el;
 azért juték hullasorba:
 míg a torkom orvosolta, a hasfájás vitt el.²⁶

E foglalkozás-csúfolóknak néha a *reklámszerűség* adja meg a csattanót:

Itten nyugszik férjem, ki volt szabómester,
 hátra hagyott engem öt árva gyermekkel,
 jöjjenek el hozzám sok megrendeléssel.²⁷

Több motivum teszi változatosakká a *feleség-csúfolókat*, és pedig elsősorban a várakozás:

Máma neköm, holnap neköd,
 bár pihennék itt te velöd,
 hú párom, ki ide töttél,
 siess, lelköm, el ne késsél.²⁸
 Itt pihen nőm, Horváth Terézia;
 ne búsulj, Terecim, hiszen találkozunk.²⁹

Aztán a hárpia feleség kigúnyolása:

Nagy szája volt életében, hallgat most már csendesen,
 itt pihen e hantok alatt az én drága hitvesem.³⁰
 Nőm teste nyugszik itten,
 én pedig otthon.³¹

S e miatt a férj öröme:

Itt nyugszik Varga József
 felesége Szabó Ágnes,
 az Úr adta, az Úr elvette,
 áldassék érte szent meve.³²
 Itt pihen a feleségem,
 jó már neki, hát még nekem.³³

A feleség-csúfolók néha a férj sírversőül készültek:

Itt nyugszik Istenben Tóriz Kelemen,
 28 évet élt mint ember,
 s 36-ot mint hites férj.³⁴

Vagy páros sírversül az *együvé* temetett férj és feleség fejfájára:

Itt nyugszik Nagy Károly, de nem békességgel,
mert egy sírba tették a feleségével.³⁵

Elérte Kis Pált a vége,
volt neki négy felesége,
mind törvényes volt, nem hitlen,
nem boldog az ember itt lenn.³⁶

Míg a földön éltem, sok bajom volt nékem,
egymásután halt meg három feleségem,
de most nagyobb baj van itt a másvilágon,
mert abból a jóból egyszerre van három.³⁷

Anyós-csúfolók:

Itt nyugszik az anyósom,
megölte őt egy szem som;
halandó, ha e sirt látod,
és ha még él az anyósd,
ülted be kerted somfákkal,
közös a sors mindnyájunkkal.³⁸

Kár, hogy nem hoztam magammal, ami ide hozott,
mellyel anyóást vertem agyon, azt a bunkósbotot,
mert ha a másvilágon is oly rossz anyós vagyon,
mondd meg, ó vándor barátom, mivel üssem agyon?³⁹

Vő-csúfolók:

Itt nyugszik Tóth János, anyósát többé nem feji,
lux aeterna Dei luceat ei.⁴⁰

Nemzetiség-csúfolók:

E sírba két ember, szendereg,
még egy tót.⁴¹

Itt nyugszik az Urban Sztuhár György nevű tót,
meghalt minálunk, mivelhogy Liptószent-
miklóson született. Ezen kövecskét emeltük
az aratórészből, ami maradt.⁴²

1 Göce, uo. II. 29., P. N. 1929. X. 13. — 2 Varbók, Mikszáth 66. — 3 P. N. 1929. X. 6. — 4 Uo. XII. 1. — 5 Kaba, uo. X. 13. — 6 Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 16. — 7 Hidas, uo. II. 25. — 8 Keresztúr, uo. II. 22. — 9 Érmellék, uo. II. 8., P. N. 1929. XI. 24. — 10 Tiszabecs, Ethn. 38: 249., P. N. 1930. I. 12. — 11 Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 18., P. N. 1929. X. 27. — 12 Léva, Kecsk. Közl. 1928. II. 15. — 13 Tokaj, uo. — 14 Tatár 1890: 37., Szab. H. 1913. I. 11., Nb. és V. 1913. IX. 7., P. H. 1927. XII. 18., 1928. VIII. 26., IX. 23., Kecsk. Közl. 1928. II. 11., P. N. 1929. IX. 29., X. 18. — 15 Gebe. — 16 Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 22. — 17 P. N. 1929. XII. 22. — 18 Szab. H. 1913. I. 8., Színérváralja. — 19 Léva, Kecsk. Közl. 1928. II. 15. — 20 Szab. H. 1913. I. 8., Erdély, Kecsk. Közl. 1928. II. 9., Tiszabecs. — 21 Félégyháza, Kecsk. Közl. 1928. II. 11. — 22 Utazólügynök volt. Rimaszombat, Mikszáth 62. — 23 P. N. 1930. II. 15. — 24 Nk. és V. 1895. IX. 24., Nyiregyháza, Kecsk. Közl. 1928. III. 4., P. N. 1929. XI. 6., Színérváralja. — 25 Nagykanizsa, P. N. 1929. XII. 22. — 26 Uo. XII. 1. — 27 Nyirbakta, Kecsk. Közl. 1928. II. 26. — 28 P. N. 1930. I. 26. — 29 Mikszáth 62. — 30 P. N. 1930. I. 26. — 31 Szab. H. 1913. I. 11., Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 19., Hidas, uo. II. 25., Nagyszalonta, P. N. 1929. XI. 3. — 32 Nyircsaholy, Ethn. 38: 249., P. H. 1929. IX. 23. — 33 Tolcsva, Kecsk. Közl. 1928. II. 23., P. N. 1929. X. 27. — 34 Hidvég, Kecsk. Közl. 1928. II. 25., P. N. 1929. XI. 3. — 35 Szatmár m. Ethn. 38: 249.; P. H. 1927. III. 20.; 1928. X. 23.; Nyirbogát, Kecsk. Közl. 1928. II. 23., P. N. 1929. IX. 29., XI. 10. — 36 Uo. X. 20. — 37 Uo. 1930. I. 5. — 38 Tiszabecs, P. N. 1929. XII. 1. — 39 Csepel, uo. 1929. XII. 22. — 40 Palócság, Kecsk. Közl. 1928. III. 7. — 41 Borosjenő, Mikszáth 63.; Hidas, Kecsk. Közl. 1928. II. 25. — 42 Tarcsa, Mikszáth Apró gentri 54.

Az ötödik csoport *ellentétes és képtelen kétértelműségein és szó-játékain* alapul:

Itt nyugsznak a községünkben élő hősi halottak.¹

Itt nyugszik az Urban Rigócz Katalin feleségem,
ki szegény nyomorék volt s a magam költségén
temettettem el itt helyben. Egyik szemére meg-
vakult a bajmóci tűznél, tegnapelőtt megest
behunyta a másikat is. Fényeskedjék neki
az örök világosság.²

Szerencsétlen itt a fátum, szerencsétlen az eset,
mely megesett Pál Andrásom, kire egy kő ráesett,
mire felemelték róla,
meghalva bújt ki alóla.³

Tegnapelőtt péntek reggel
Szűcs Jóska arra ébredt fel,
hogy halva fekszik az ágyon
és nincs többé a világon.⁴

Itt e sírban pihen Orbán Balázs,
ki tavaly nyáron beléhalt az Oltba,
máig sem találták meg.⁵

Ide tartoznak az *értelmi összefüggéstelenségek* is:

Kivirágzott a krumplinak a legszebbik szára
Szabó István lelke innen szállt a másvilágra,
s ennek oka vagyon: fojtós nyavalyája,
azt is az Úristen bocsátotta rája,
született Debrecenbe, meghalt gyomorgörcsbe.⁶
Itt nyugszik Gaál Mátyás,
a nagy kolerában érte utól a halál,
mikor a torony tetejéről leesett.⁷

S végül itt kell felsorakoztatnunk egy csomó, külön csoportokba
nem szedhető *torz ötletet* is:

Én, Tuba András, e sírba tértem,
sajátúl lakom, nem pedig bérben.⁸
Vasúti tisztséget 7 évig tanultam,
fogházatás miatt e sírba jutottam.⁹
Amint harangoztam, eldőlt a nagy faláb,
úgy a falhoz vágott, nem szuszogtam tovább,
sirat feleségem s nevetlen árvám,
tikteket halandók kerüljön e járvány.¹⁰
Itt fekszem porba süjtötan,
emelt fővel, kinyújtottan,
nem tehetek semmi mást:
várom a feltámadást.¹¹

Hogy a halál után lesz-e feltámadás:
azon gondolkozik itt nyugvó Kis Tamás.¹²
Ki nyugszik itt, tán Kiss Tamás?
ejnye, azt gondoltam, hogy más.¹³
E sírban alussza álmát
Kiss Lukács s. k.¹⁴

Szabadosabb kétértelműségre, vagy éppen *pikánsságra* alig akad példa:

Itten nyugszik Gyónás Pesta,
csinálta a keresztapja az anyjának

barátságból ezt a fejfát.¹⁵

Az élet egy hosszú álom,
a tied nekem rövid volt,

állította hű nőd.¹⁶

Itt nyugszik Szentpétery Sára,

eltörött a pipa, megmaradt a szára.¹⁷

1 Rende, Mátészalka. — 2 Ebec, Mikszáth 63; Bajom, Kecsk. Közl. 1928. II. 12. — 3 Bajom, Kecsk. Közl. 1928. II. 12.; Tiszabecs, Ethn. 28: 249., P. H. 1928. IX. 23., P. N. 1928. X. 6. — 4 Szab. H. 1913. I. 1., Nyirbakta, Kecsk. Közl. 1928. II. 26., P. N. 1929. XII. 1. — 5 Erdély, Kecsk. Közl. 1923. II. 9. P. N. 1929. XI. 24. — 6 Albertfalva, uo. X. 13., v. ö. Mikszáth 59.; Erdély, Kecsk. Közl. 1928. II. 9.; Félégyháza, uo. II. 11., P. N. 1929. X. 8. — 7 Érmellék, Kecsk. Közl. 1928. II. 16., P. N. 1929. XI. 17. — 8 Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. II. 22. — 9 P. N. 1929. X. 6. — 10 Csepel, P. N. 1929, XII. 22., v. ö. Keresztúr, Kecsk. Közl. 1928. III. 1., P. N. 1929. XI. 17., Mátészalka. — 11 P. N. 1930. I. 12. — 12 Szab. H. 1913. I. 11., Nb. és V. 1913. IX. 7. — 13 Tüzsér, Szab. H. 1913. I. 1. — 14 Félégyháza, Kecsk. Közl. 1928. II. 11. — 15 Szab. H. 1913. I. 1.; Tiszabecs. — 16 Szab. H. 1913. I. 8., Nagyszalonta, P. N. 1929. XI. 10. — 17 Uo. XI. 17.

Jóformán felét sem idéztem nevetőfejfa-céduláimnak, s ez elég bizonyítéka annak, hogy a folklórunknak ez az eddig számba alig vett faja országszerte ugyancsak él és virágzik ma is, mint a magyar lélek gazdag humorának kiapadhatatlan terméke. De nemcsak ezt kell látni bennük; van ezekben olyan vonatkozás is, mely *a magyar nép lelkének belsejébe enged belepillantást*. Megnyugszik a sors meg nem változtatható folyásában, — minden dolgunkban körültekintésre, vigyázatra, óvatosságra int, — bár megértő és elnéző az emberi hibákkal szemben, mégis elítéli a nagyozolást, hencogést, a hepciáskodó legénykedést és verekedő hajlamot, a túlságos bandó-szeretetet, a nészegeskedést (bár a prohibíciót a víz-zel gúnyolja), a legényszeretetet, a női erköcstelenséget, a nagyszájúságot és házi perpatvart. Nem hinném, hogy e ól kiemelésében tévedek, mert ugyanezeknek az embri hibáknak humoros kicsúfolását megtaláltam és kimutattam a népi találós kérdésekről, falucsúfolókról és rátótiadákról, kortesnótákról s lakodalmi kurjantásokról szóló vizsgálódásaimban is.)*

Szendrey Zsigmond.

NÉPJELLEM.

A magyar ember és a Tekintély.

Ifjú ember voltam, amikor nemes ambíciótól fűtve, nekigyürköztem és szent áhitattal mélyedtem el a magyar nemzet ezeréves történelmébe. Már akkor felvetődött a lelkem előtt az a rendkívüli érdeklődésre igényt tartó kérdés, hogy: a különböző korszakokban hogyan öltött testet a Tekintély és a magyarság gondolat-, érzés- és akarat-világára miképpen nyomta rá bélyegét az? Másnemű tanulmányaim miatt nem merülhettem el ennek a vizsgálatába úgy, mint szerettem volna. Az elmúlt évszázadok magyar élete azonban mindig vonzott és valahányszor ki-kirándultam ebbe a nagyszerű világba, nemcsak lelki felüdülést éreztem, ha-

*) L. folyóiratunk I: 215.